

VERVAL EN ONDERGANG VAN DE REDE

Dit is een appel.

*Misschien willen sommigen je wijsmaken dat het
een banaan is.*

*Misschien roepen ze keer op keer op keer 'Banaan,
banaan, banaan'.*

Of schrijven ze BANAAAN met hoofdletters.

*Misschien begin je zelfs te geloven dat dit een
banaan is.*

Maar dat is niet zo.

Dit is een appel.

– CNN-reclame, waarin een foto
getoond wordt van een appel.

In zijn speech voor het Young Men's Lyceum in Springfield in 1838 sprak een jonge Abraham Lincoln zijn bezorgdheid uit over het feit dat, terwijl de herinneringen aan de Revolutie vervaagden, de vrijheid van het land bedreigd werd door minachting voor de regeringsinstituties die de civiele en re-

ligieuze vrijheden, de nalatenschap van de Founding Fathers, beschermden. Om de heerschappij der wet te beschermen en te voorkomen dat een tiran in spe ‘onder ons zou kunnen opstaan’,² was nuchtere rede – ‘de kille, berekenende, ongepassioneerde rede’ – een vereiste. Om ‘tot het einde toe vrij’ te blijven, hield hij zijn gehoor voor, moest het Amerikaanse volk de rede omarmen, samen met ‘krachtige moraliteit en, in het bijzonder, eerbied voor de grondwet en wetten’.

Zoals Lincoln heel goed wist, hadden de stichters van Amerika de jonge republiek gevestigd met de Verlichtingsbeginselen rede, vrijheid, vooruitgang en religieuze tolerantie als uitgangspunt. En de grondwettelijke structuur die zij ontwierpen, was gebaseerd op een rationeel stelsel van *checks and balances* om te verhouden dat, in de woorden van Alexander Hamilton, ooit ‘een man gespeend van principes in zijn dagelijks bestaan’ en ‘brutaal van karakter’ zou opstaan die mogelijk ‘het stokpaardje van de populariteit zou bestijgen’ en zou ‘vleien en bijval betuigen aan alle nonsens van de zeloten van het moment’ om de regering te hinderen en ‘verwarring zou zaaien opdat hij “zich kan laten meedrijven met de storm om de richting van de wervelwind te kunnen bepalen”’.³

Het systeem was verre van volmaakt, maar heeft meer dan twee eeuwen standgehouden dankzij zijn veerkracht en vermogen om essentiële veranderingen toe te laten. Leaders als Lincoln, Martin Luther King Jr. en Barack Obama beschouwden Amerika als een werk in uitvoering – een land dat bezig is zichzelf te vervolmaken. En ze probeerden dat werk versneld uit te voeren, met de achterliggende gedachte, in de woorden van dr. King, dat ‘vooruitgang niet automatisch noch onvermijdelijk is’⁴, maar constante toewijding en strijd vereist. Wat bereikt was sinds de Burgeroorlog en de beweging voor gelijke burgerrechten, diende als geheugensteuntje voor wat er allemaal nog gedaan moest worden, maar getuigde ook van het geloof van president Obama dat wij Amerikanen ‘onzelf voortdurend kunnen vernieuwen om in onze grotere dromen te passen’⁵, en van het Verlichtingsgeloof in wat George Washington het grote ‘aan de handen van het Amerikaanse volk toevertrouwde experiment’⁶ noemde.

Naast deze optimistische kijk op Amerika als een land dat een stralende ‘stad op een heuvel’ zou kunnen worden, kent de geschiedenis van de Verenigde Staten ook een duister, irrationeel tegengeluid, dat zich inmiddels in het kwadraat heeft doen gelden – tot aan het punt dat de rede niet alleen wordt onder-

mijnd, maar uit het raam gesmeten lijkt te zijn, samen met feiten, het debat op basis van deskundigheid en het maken van beleid op basis van overleg. De wetenschap ligt onder vuur en hetzelfde geldt voor deskundigheid op alle terreinen, of het nu gaat om buitenlands beleid, nationale veiligheid, economie of educatie.

Philip Roth heeft dit tegengeluid 'de typisch Amerikaanse waanzin'⁷ genoemd, en de historicus Richard Hofstadter gaf er de beroemd geworden omschrijving 'paranoïde stijl' aan – een visie aangedreven door 'heftige overdrijving, achterdocht en samenzweringsfantasieën'⁸ en gericht tegen zogenaamde bedreigingen van 'een volk, een cultuur, en manier van leven'.⁹ De aanleiding voor Hofstadters essay uit 1964 was de campagne van Barry Goldwater en de rechtse beweging eromheen, zoals zijn boek uit 1963, *Anti-intellectualism in American Life*, een reactie is op de beruchte heksenjacht van senator Joseph McCarthy met het bredere politieke en sociale landschap van de jaren vijftig op de achtergrond.

Goldwater slaagde er niet in president te worden, en het mccarthyisme doofde uit nadat een advocaat voor het Amerikaanse leger, Joseph Welch, zo moedig was het op te nemen tegen McCarthy. 'Hebt u dan geen greintje fatsoen meer over?' vroeg Welch.

‘Hebt u geen enkel besef van fatsoen meer?’¹⁰

De giftige McCarthy, die in Washington wild om zich heen sloeg met beschuldigingen van ontrouw (‘in het ministerie van Buitenlandse Zaken huist een heel nest communisten en communistische sympathisanten,’¹¹ waarschuwde hij president Truman in 1950), werd in 1954 door de Senaat berispt, en toen de Sovjets in 1957 de Spoetnik lanceerden, begon het dreigende antirationalisme van de dag terrein te verliezen, wat de weg vrijmaakte voor de ruimtewedloop en een grootschalige inspanning om de wetenschapsprogramma’s van het land te verbeteren.

Volgens Hofstadter is de paranoïde stijl geneigd in ‘episodische golven’¹² op te treden. De tegen immigratie gerichte antikatholieke Know Nothing-partij¹³ beleefde haar hoogtepunt in 1855, toen drieënveertig leden van het Congres er openlijk hun steun aan betuigden. In het daaropvolgende jaar begon de macht ervan weer te tanen toen er breuklijnen binnen de partij ontstonden, maar de intolerantie ervan bleef als een virus in het politieke stelsel aanwezig, klaar om opnieuw de kop op te steken.

Wat de moderne rechtervleugel betrof, beweerde Hofstadter dat die geneigd was te worden aangedreven door gevoelens van wrok en beroidheid. Hij

schreef dat ‘Amerika hun grotendeels is ontnomen’, en dat ze het gevoel kunnen hebben ‘geen toegang te hebben tot politieke onderhandelingen of het nemen van besluiten’.¹⁴

In het Amerika (en een groot deel van West-Europa) ten tijde van de millenniumwisseling werden dergelijke grieven verergerd door demografische veranderingen en veranderende sociale mores, waardoor sommige leden van de blanke werkende klasse zich steeds verder in de marge geduwd voelden; door groeiende inkomensverschillen, versneld door de financiële crisis van 2008; en door krachten als globalisering en technologie waardoor banen in fabrieken werden gekaapt en het dagelijks leven geïnjecteerd werd met nieuwe onzekerheden en angst.

Trump en nationalistische, anti-immigrantenleiders¹⁵ ter rechterzijde in Europa, zoals Marine Le Pen in Frankrijk, Geert Wilders in Nederland en Matteo Salvini in Italië, wakkerden deze gevoelens van angst, woede en ontneming van rechten aan en droegen zondebokken aan in plaats van oplossingen; intussen waarschuwden liberalen en conservatieven, ongerust over de toename van het aantal mensen die voor zichzelf meer rechten opeisten dan voor immigranten en over de vooroordelen in de politiek, dat democratische instituties steeds verder bedreigd

werden. Yeats' gedicht 'The Second Coming', geschreven in 1919 tussen de puinhopen na afloop van de Eerste Wereldoorlog, kwam in 2016 opnieuw sterk in de aandacht; het werd in de eerste helft van dat jaar in nieuwsartikelen vaker aangehaald dan in drie decennia bij elkaar¹⁶: commentatoren van uiteenlopende politieke gezindten citeerden deze beroemde regels: 'Things fall apart; the centre cannot hold; / Mere anarchy is loosed upon the world' ('t Valt ál uiteen; het midden houdt geen stand; barre anarchie [...] wordt op de wereld losgejaagd.')^{17*}

De aanval op de waarheid en de rede, die een koortsig hoogtepunt bereikte in Amerika in het eerste jaar van het presidentschap van Trump, was al jaren in de maak in de marge van het rechtse kamp. Clinton-haters die in de jaren '90 krankjorumme beschuldigingen fabriceerden naar aanleiding van de dood van Vince Foster, en paranoïde aanhangers van de Tea Party die beweerden¹⁸ dat milieudeskundigen de temperatuur in ons huis en de kleur van de auto's die we kopen wilden beheersen, sloten zich tijdens de campagne van 2016 aan bij Breitbart-bloggers en alt-right-trollen. En toen Trump de nominatie van de Republikeinen binnenhaalde en president werd,

* De Nederlandse vertaling is van A. Roland Holst, uit 1930.

werden de extremistische gezichtspunten van zijn radicaalste aanhangers – hun raciale en religieuze intolerantie, hun afkeer van de regering, en hun omarming van samenzweringsdenken en verkeerde informatie – mainstream.

Volgens een onderzoek uit 2017,¹⁹ uitgevoerd door *The Washington Post*, gelooft 47 procent van de Republikeinen ten onrechte dat Trump landelijk het grootste aantal stemmen behaalde, gelooft 68 procent dat in 2016 miljoenen illegale immigranten hun stem uitbrachten, en zegt meer dan de helft van de Republikeinen dat ze het prima zouden vinden om de presidentsverkiezingen van 2020 uit te stellen totdat dergelijke problemen met illegaal stemmen verholpen zijn. Een ander onderzoek,²⁰ uitgevoerd door politieke wetenschappers van de Universiteit van Chicago, liet zien dat 25 procent van de Amerikanen gelooft dat de bankencrisis van 2008 in het geheim georkestreerd is door een kleine bankierskliek, dat 19 procent gelooft dat de Amerikaanse regering een aandeel had in de terroristische aanvallen van 11 september, en dat 11 procent zelfs geloof hecht aan een door de onderzoekers verzonden theorie dat spaarlampen onderdeel waren van een complot van de regering, om mensen passiever te maken en gemakkelijker in toom te kunnen houden.

Trump, die zijn politieke loopbaan begon²¹ door op schaamteloze wijze birtherism te promoten en die zich goedkeurend uitliet over de samenzweringstheoreticus en *shock jock* Alex Jones, kwam aan het hoofd van een regering die in haar eerste jaar de ware belichaming werd van anti-Verlichtingsprincipes, die de waarden van rationalisme, tolerantie en empirisme afwees, zowel in haar beleid als in haar modus operandi – een afspiegeling van de grillige, impulsieve stijl van besluiten nemen van de opperbevelhebber, die niet gebaseerd is op kennis, maar drijft op instinct, opwellingen en vooringenomen (en vaak onjuiste) ideeën over hoe het er in de wereld toegaat.

Trump deed geen moeite zijn onwetendheid op het terrein van de binnenlandse en buitenlandse politiek te corrigeren toen hij zijn intrek nam in het Witte Huis. Zijn voormalige campagnestrateeg Stephen Bannon²² heeft gezegd dat Trump alleen ‘leest ter bekrachtiging’²³; en de president is vasthoudend doorgesgaan met het ontkennen, bagatelliseren en relativiseren van informatie over de Russische bemoeienis met de verkiezingen van 2016. Berichten hierover wekken meestal zijn woede op²⁴ en verstoren zo de inlichtingenbriefings, en om die reden, zo verklaarden ambtenaren tegenover *The Washington Post*, verwerkten ze

dergelijk materiaal soms alleen in geschreven versies van de dagelijkse presidentiële briefing, die hij naar verluidt zelden of nooit leest.

In plaats daarvan schijnt de president er de voorkeur aan te geven zijn informatie te halen bij Fox News, met name bij de hielentikkende ochtendshow *Fox & Friends* – en bij bronnen als Breitbart News²⁵ en de *National Enquirer*. Volgens sommige berichten zou hij wel acht uur per dag televisiekijken²⁶ – een gewoonte die veel lezers onvermijdelijk deed denken aan Chauncey Gardiner, de aan tv verslaafde tuinman die een beroemdheid en rijzende politieke ster wordt in de roman *Being There* van Jerzy Kosinski uit 1970. Vice News berichtte ook dat Trump tweemaal daags een map ontving, gevuld met vleiende knipsels, waaronder ‘bewonderende tweets, afschriften van kruiperige tv-interviews, lovende verhalen uit het nieuws en soms niet meer dan alleen foto’s van Trump op televisie, waarop hij er krachtig uitziet’.²⁷

Dit soort absurde details zijn eerder verontrustend dan komisch, omdat dit niet een simpele *Twilight Zone*-aflevering is over één fantast die in een groot wit huis in Washington DC woont. Trumps chaotische natuur wordt niet in bedwang gehouden door degenen die hem omringen, maar heeft zijn gehele regering aangestoken. Hij houdt staande: ‘Ik

ben de enige die ertoe doet'²⁸ als het gaat om het bepalen van beleid, en gezien zijn minachting voor institutionele kennis negeert hij dikwijls de adviezen van zijn kabinetsleden en -afdelingen, als hij ze niet al volledig negeert.

Ironisch genoeg lijkt het disfunctioneren, dat het gevolg is van deze gewoonten, het wantrouwen jegens Washington onder zijn aanhangers (een van de belangrijkste redenen dat ze op Trump stemden) te bekrachtigen, zodat er sprake is van een soort selffulfilling prophecy die op haar beurt leidt tot nog groter cynisme en weerzin om deel te nemen aan het politieke proces. Een toenemend aantal kiezers vindt dat er een enorme kloof bestaat tussen hun gezichtspunten en het beleid van de regering. Gezond verstandbeleid als het verplichten van achtergrondonderzoek bij de aankoop van wapens,²⁹ waar meer dan negen van de tien Amerikanen vóór zijn, is verijdeld door het Congres, dat veel leden telt die donaties krijgen van de National Rifle Association (NRA). 87 procent van de Amerikanen³⁰ was er in een opiniepeiling in 2018 voor om Dreamers in de Verenigde Staten te laten blijven, maar toch is de DACA-regeling* een poli-

* Overheidsprogramma ter bescherming van jonge illegale immigranten die als kind naar de Verenigde Staten zijn gekomen, de 'Dreamers'.